

Микола Осипович Бурчак-Абрамович — теріолог, палеонтолог, дослідник ссавців кайнозою

Ігор Загороднюк

Національний науково-природничий музей НАН України (Київ)
e-mail: zoozag@ukr.net; orcid: 0000-0002-0523-133X

ZAGORODNIUK, I. Mykola Osypovych Burchak-Abramovich, a mammalogist, paleontologist, researcher of Cenozoic mammals. — The essay is dedicated to one of the most productive researchers from the cohort of Ukrainian paleozoologists, who prior to the Second World War actively worked on the study of Quaternary mammals of Ukraine (Dnipro, Zhytomyr, Podillia, and Transnistria). After the evacuation from Ukraine in the post-war period, he settled in the Caucasus (Azerbaijan and Georgia), where he continued to study the fossil fauna, focusing on the family of bovids, but also other ungulates and other groups, such as primates and ostriches. The researcher authored more than 600 scientific publications, including several monographs.

Біографічні деталі

Бурчак-Абрамович Микола Осипович нар. 9 жовтня 1902 р.¹ в с. Мартинівка Пулинського (за суч. поділом) району Житомирської обл. Мав дві вищі освіти: закінчив природно-географічний факультет Житомирського ІНО у 1925 р. та географічний факультет Київського ІНО в 1928 р. працював у Зообіологічному інституті ВУАН (Зообін, з 1939 р. — Інститут зоології, ІЗАН). На час початку війни у 1941 р. був у експедиції в Казахстані (Тургай).

Надалі експедиції на Урал, Кавказ, у Середню Азію. У 1943–1946 рр. — докторант Палеонтологічного інституту (ПІН). У 1950-х рр. — співробітник Природознавчого музею АН Азерб. РСР (Баку). У повоєнні роки працював у Інституті палеобіології АН Груз. РСР (Тбілісі). У 1951 р. захистив кандидатську дисертацію, у 1955 р. — докторську. Помер 15.10.1997 у Тбілісі.

Рис. 1. Микола Бурчак-Абрамович у складі «експедиції з дослідження ґрунтів та четвертинних покладів Проскурівщини 1927–28», фрагмент, фото з wikimedia (public domain).

¹ Існує й інша дата, на два роки старша — 26 вересня 1900 р. (Вікіпедія).

Ключові доробки в галузі теріології

Наукова діяльність Миколи Осиповича пов'язана з палеонтологією, також він захоплювався й археозоологією. У 1955 р. захистив докторську дисертацію. Автор понад 600 публікацій. Початки пов'язують з тим, що (за Вікіпедією) археолог І. Ф. Левицький у 1930-х відкрив у лесах правого берега Дніпра кістки викопних тварин, і фауна верхньопалеолітичних стоянок біля сіл Ямбург і Майорка була вивчена Бурчаком-Абрамовичем.

Дослідник регулярно описував унікальні знахідки у фахових виданнях. Публікації довоєнного часу були у збірниках серії «*Четвертинний період*» та журналі «*Геологічний журнал*», серед них про знахідку черепа бурого ведмедя в четвертинних відкладах біля с. Збранки (Овруччина) та мастодонта з балтських покладів с. Голдашівки (Вінниччина) (праці 1935 р.), знахідку мамута в с. Тишчинцях у Фастівському районі на Київщині (Бурчак-Абрамович 1935), викопного бабака з Житомира (Бурчак-Абрамович 1936). Важливою була трилогія в Геологічному журналі за 1940 р. про вивчення гіпаріонової фауни з меотичних відкладів с. Гребеники (напр. Бурчак-Абрамович 1940).

У передвоєнний період і в часи війни науковець активно збирав і опрацьовував нові матеріали. За опрацьованими автором наказами по ІЗАН він, зокрема, у травні 1939 р. мав подяку дирекції за організацію палеозоологічної виставки музею, у червні-липні 1939 р. мав двомісячне відрядження до «Тюменського, Тобольського та інших музеїв з метою порівняльного опрацювання кістяків празубра і тура», у червні-вересні 1940 р. мав 3-місячне відрядження до Львова (у розпорядження експедиції Інституту геологічних наук «для участі в роботах за нафтовою темою») з метою збору зразків копальних хребетних для Зоомузею (вкл. з Bovidae для власних досліджень), у квітні-травні 1941 р. місячне відрядження до Тбілісі, Ашхабаду і Баку «для відборки і обробки матеріалів по копальним жирафам». Врешті, за клопотанням акад. Борисяка (ПН) був відряджений з ІЗАН до складу Тургайської експедиції ПНУ з 4.06 до 4.08, тобто в час, коли в Києві йшла мобілізація та евакуація співробітників та всього ІЗАН. Наказом з 1.08.41 його залишено у складі наукового персоналу ІЗАН (таких було 14). З 1943 р. Миколу Бурчака зараховано до докторантури Палеонтологічного інституту СРСР¹.

Подальші публікації й уся робота стосувалися Закавказзя й Азії. Серед примітних доробків — «Малюнки на скелях гір Кизилкум та Кічікдаг у Кабристані» (1947), «До вивчення великої рогатої худоби стародавнього Мінгечаура» (1949), «Знахідка викопного буйвола (*Bubalus* sp.) на Кавказі» (1952), «Знахідка еласмотерія на Апшеронському півострові та Південному Уралі» (1953). Важливим доробком дослідника у повоєнні часи стала його монографія «Первісний бик у четвертинній фауні селища Бінагади на Апшеронському півострові» (Бурчак-Абрамович 1952).

---

¹ Опинившись через військові дії у розриві з ІЗАН, дослідник і в ПН не був у штаті.

Серед праць повоєнного часу, дотичних до фауни України, важливо відзначити описи фауни верхньопалеолітичної стоянки Довгиничі на Волині (Бурчак-Абрамович 1954), решток мамутів з Новограда-Волинського (Бурчак-Абрамович 1956) та хоботних зі складу гіпаріонової фауни с. Нової Еметьки (Бурчак-Абрамович & Короткевич 1966).

Подальші дослідження стосувалися низки узагальнень, серед яких — «Викопні бики Старого Світу» (рос., 1957), «Викопні примати СРСР (Молдавія, Україна, Грузія) та екологічна обстановка їх проживання» (рос., 1967) та монографія «Палеобіологічна історія пізньокайнозойських биків Кавказу» (рос.) (Бурчак-Абрамович & Векуа 1980), видана у Тбілісі.

У колекції ННПМ є збори «раннього» Бурчака — 19 екз. 5 видів ссавців за 1928–1934 рр. (роди *Sciurus*, *Sylvaemus*, *Lepus*, *Crocidura*), переважно з Полісся (Київщина, Житомирщина, Волинь) і трохи з Криму.

Чесноти, захоплення, суспільна робота, відзнаки

Як зазначено на вебсайті ПНН, «Микола Йосипович був людиною не просто захопленою, але прямо-таки закоханою в палеонтологію хребетних, безкорисливо їй відданою». Дослідник пишався своїм походженням, і навіть у повоєнні роки, працюючи на Кавказі й у Закавказзі, час від часу публікував свої статті в Україні й українською мовою (напр. 1956 р. у «Геологічному журналі» або 1966 р. у монографічному збірнику в «Науковій думці»: Бурчак-Абрамович 1956; Бурчак-Абрамович & Короткевич 1966). У листах він підписувався як «Микола», що відмічали у спогадах колеги.

У нього була велика за обсягом колекція викопних верхньоплейстоценових птахів з місцезнаходження Бінагади в околицях Баку (Боев 1997), відомого як «Бінагадинське кірове озеро», об'єкт світової спадщини ЮНЕСКО. Микола Осипович брав участь у розкритті могили Хвита, сина Зани — абхазької жінки-легенди (Комогорцев & Непомнящий 2016). Йому належить опис давньої гомініди *Udabnopithecus garedziensis* Burtshak & Gabashvili, 1945.

Масив досліджень, матеріалів і публікацій, опрацьований і створений Миколою Осиповичем, є неймовірно великим і збагнути ці обсяги вкрай непросто через їхню обсяжність і багатоплановість. До цього варто додати, що дослідник так само багато зробив у суміжних галузях — палеоорнітології, археології та археозоології.

Рис. 2. Микола Бурчак-Абрамович. Орієнтовно 1995 р. Фото з архіву Елісо Квавадзе (Інститут палеонтології Грузії, за сприяння А. Кандаурова).

Микола Осипович би справжнім енциклопедистом. Окрім основної його теми — викопних хребетних (птахів та ссавців) — він цікавився і розробляв теми охорони природи та історією природознавства, переймався дослідженнями реліктових гомінідів, туранським тигром, іншими темами.

Вебсторінка на вебсайті ПІН РАН — «Бурчак-Абрамович Микола Йосипович»: <https://bit.ly/3quZSMd>. Стаття про дослідника у вікіпедії є у трьох мовних версіях, зокрема й українською: <https://bit.ly/3uiiIHk>

Література

- Боев, З. 1997. In memoriam. Почина проф. д-р Николай Бурчак-Абрамович. *Природа, БАН*, 3–4: 163–166.
- Бурчак-Абрамович, М. 1935. До знаходження мамута (*Elephas primigenius* Blum.) в с. Тишчинця (Фастівського району) на Київщині. *Четвертинний період*, 8: 133–139.
- Бурчак-Абрамович, М. 1936. Копальний байбак — *Marmota bobac* Müller з м. Житомира. *Четвертинний період*, 11: 67–73.
- Бурчак-Абрамович, М. 1940. Матеріали до вивчення гіпаріонової фауни півдня України. 2. Антілопи з меотичних відкладів окол. с. Гребеники (МАРСР). *Геологічний журнал*, 7 (3): 133–151.
- Бурчак-Абрамович, Н. 1952. Первобытный бык в четвертичной фауне селения Бинагади на Апшеронском полуострове. *Бинагадинское местонахождение четвертичной фауны и флоры*. Изд-во АН Азерб. ССР, Баку, 1–184.
- Бурчак-Абрамович, Н. И. 1954. Фауна верхнепалеолитической стоянки окрестностей села Довгиничи на Вольнском Полесье. *Труды Естественно-истор. музея им. Г. Зардаби*, 9: 254–309.
- Бурчак-Абрамович, М. 1956. Опис останків мамонта (*Elephas primigenius* Blum.) в м. Новограді-Волинському та геологічних умов їх залягання. *Геологічний журнал*, 16 (4): 71–76.
- Бурчак-Абрамович, М. І., О. Л. Короткевич. 1966. Хоботні гіпаріонової фауни с. Нової Еметівки. *Екологія та історія фауни хребетних України*. Наукова думка, Київ, 97–109.
- Бурчак-Абрамович, Н. И., А. К. Векуа. 1980. *Палеобиологическая история позднекайнозойских быков Кавказа*. Мецниереба, Тбилиси, 1–104.
- Комогорцев, А., Н. Непомнящий. 2016. По следам абхазских... негров. *Вебсайт «Национальное географическое общество»*. 6.03.2016. <https://bit.ly/3L7eUiW>

ЗАГОРОДНЮК, І. Микола Осипович Бурчак-Абрамович — теріолог, палеонтолог, дослідник ссавців кайнозою. — Нарис присвячено одному з найпродуктивніших дослідників з когорти українських палеозоологів, який у період до II СВ активно працював над темою вивчення викопних ссавців четвертинних місцезнаходжень України (Подніпров'я, Житомирщина, Поділля, Придністров'я). Після евакуації з України у повосенні часи осів у Закавказзі (Азербайджан, Грузія), де продовжив дослідження викопних фаун, з увагою до родини бикових, проте й інших унгулят, а з інших груп — приматів та страусів. Дослідник є автором понад 600 наукових публікацій, включно з кількома монографіями.